Т. Ә. Төлебаев

XIX – XX ғ. БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ

Алматы 2015

ӘОЖ 330
КБЖ 65.02
Т 65

Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті тарих, археология және этнология факультетінің Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесінің шешімімен ұсынылған

Пікір жазғандар:
тарих ғылымдарының докторы, профессор **Қ.Р. Несіпбаева**
тарих ғылымдарының докторы, профессор **О.Х. Мұхатова**

Төлебаев Т.Ә.
Т 65 XIX – XX ғ. басындағы Қазақстанның экономикалық-әлеуметтік дамуының тарихнамасы: монография / Т.Ә. Төлебаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 175 б.
ISBN 978-601-04-1432-7

Кітапта XIX ғасыр мен XX ғасырдың басындағы Қазақстандағы экономикалық-әлеуметтік дамудың ерекшеліктері және оған капиталистік катынастардың енуінің ықпалы туралы көзқарастар мен тұжырымдарға тарихнамалық талдау жасалған. Еңбек тарихшыларға, тарих мамандығында оқитын студенттерге, магистранттар мен докторанттарға және жалпы тарихқа қызығушылық танытатын көпшілікке арналған.

ӘОЖ 330
КБЖ 65.02

© Төлебаев Т.Ә., 2015
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

ISBN 978-601-04-1432-7

Қазақ ұлттық университеті
нология факультетінің
циялық-баспа кеңесінің
сынылған

ғандар:
профессор **Қ.Р. Несіпбаева**
, профессор **О.Х. Мұхатова**

іқстанның экономикалық-әлеумет-
юграфия / Т.Ә. Төлебаев. – Алма-
175 б.

ң басындағы Қазақстандағы экономикалық-
оған капиталистік қатынастардың енуінің
рымдарға тарихнамалық талдау жасалған.
ында оқитын студенттерге, магистранттар
хқа қызығушылық танытатын көпшілікке

ӘОЖ 330
КБЖ 65.02

© Төлебаев Т.Ә., 2015
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

Ұстазым, академик
Мәлік-Айдар Хантемірұлы
Асылбековтың рухына
бағыштаймын

КІРІСПЕ

Қазақ халқы экономикалық-әлеуметтік қатынастарындағы үлкен өзгерістер мен серпілісті жағдайларды XIX ғ. екінші жартысынан бастап бүгінге дейін сезінуде.

XIX – XX ғ. басындағы Қазақстанның экономикалық-әлеуметтік қатынастарында үлкен өзгерістер болды. Бұл өзгерістер патша үкіметінің отаршылдық саясатымен қатар, қазақ даласына жаңа шаруашылықтық жүйенің ене бастауына да байланысты болды. Патша үкіметі қазақтардан шұрайлы да құнарлы жерлерін тартып алып, бекіністер салып, Ресейден жіберген казактарына, шенеуніктеріне, помещиктері мен мещандарына, шаруалары мен келімсектеріне үлестіруі барысында этникалық және шаруашылықтық өзгерістер басталды. Ресейліктер үшін бекіністер, станицалар, қалалар салынды. Мұның барлығы қазақ даласындағы ғасырлар бойы өмір сүріп келе жатқан шаруашылықтық жүйені тас-талқан етті. Орталық пен солтүстіктегі дәстүрлі мал шаруашылығын күйретті. Оңтүстіктегі жер шаруашылығы – егіншілік пен бау-бақша жүйесі үлкен өзгерістерге ұшырады. Ресей ақшасының сауда-құн эквивалентіне айналуы барысында қазақтардың шаруашылықтық өнімдерінің бағасы өте арзандап кетті. Ақшалай алым-салық салынды. Соның барысында қазақтардың негізгі шаруашылықтық өнімі малдың құны түкке тұрғысыз болып шықты. Бұл олардың онсыз да күрделі жағдайын қиындата түсті. Оның үстіне орыс кулактары,

ы тарихы туралы жазылған
е орын алады.
ының дамуы, сауда капита-
айырбастау, мерзімдік жәр-
ары арқылы жүргізілгендігі
ғандығы туралы тұжырым-
рінде орыс-қазақ, қазақ-кы-
ы, олардағы сауда бекетте-
баев еңбектерінде кең түрде

к капиталдың жыртқыштық
есінің, биржалық сауданың
рдың өзгерістерін тездетуі
дарын ғылыми тұрғыда не-
буржуазиясының, қазақ бур-
ағандығы туралы А.Н. Нү-
тарихшылардың қолдауына
Қазақ жерінде өнеркәсіптік
амуы, төңкерістік оқиғалар-
де ерекше маңызға пе бола

Қазақстандағы экономика-
ихы көптеген зерттеушілер-
і де болса зерттелуі, айқын-
ық, оларды негізінен бұған
рып тақырыпшалар бойын-
ғандағы нарықтық деп атал-
стармен салыстыра отырып
рдің тарихи негіздерін түсі-
.

изм: өткені мен бүгіні (тарихна-

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ 3

1. АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ ТАРИХНАМАСЫ .. 7
- 1.1 Жер шаруашылығындағы өзгерістердің зерттелуі 7
  - 1.1.1. Кеңестік тарих ғылымындағы мәскеуліктер өктемдігі 7
  - 1.1.2. Б. Сүлейменов ауылшаруашылығының тауарлық сипаты туралы 14
  - 1.1.3. П.Г. Галузо жер шаруашылығындағы капитализм және оның түрлері туралы 16
  - 1.1.4. С. Сүндетов ауылшаруашылығындағы капитализм туралы 35
- 1.2. Мал шаруашылығындағы жаңа құбылыстар 39
  - 1.2.1. Қазақ ауылындағы өзгерістерді зерттеу 39
  - 1.2.2. П. Галузо қазақтардың мал шаруашылығының ерекшеліктері туралы 42
  - 1.2.3. С. Сүндетов мал шаруашылығындағы ақша-тауар қатынастары туралы 46
- 1.3. Ұсак және орташа кәсіпкерлік тарихынан 49

2. ӨНЕРКӘСІП ПЕН КӨЛІК ТАРИХНАМАСЫ 56
- 2.1. Өңдеу өнеркәсібі туралы зерттеулер 56
  - 2.1.1. Қазақстандағы өңдеу өнеркәсібі тарихын зерттеудің басталуы 56
  - 2.1.2. Өңдеу өнеркәсібі тарихы Ғ. Чуланов еңбектерінде 59
  - 2.1.3. Е. Ділмұхамедов өңдеу өнеркәсібі туралы 62
  - 2.1.4. Өңдеу өнеркәсібі тарихы арнайы зертеулерде 65
- 2.2. Тау-кен өнеркәсібі мен мұнай өндірісінің зерттелуі 68
  - 2.2.1. Мәселені арнайы зерттеудің басталуы. Е. Ділмұхамедов еңбектеріндегі тау-кен өнеркәсібі тарихы мәселелері 68
  - 2.2.2. Тау-кен өнеркәсібі тарихы Ғ. Чуланов еңбектерінде 79
  - 2.2.3. Е.Б. Бекмұхамедов тау-кен өндірістері туралы 81
  - 2.2.4. Мұнай өндірістері туралы зерттеулер 84
- 2.3. Теміржол салу мен қалалар тарихнамасы 90
  - 2.3.1. М.Х. Асылбеков теміржол тарихы туралы 90
  - 2.3.2. Қалалар тарихын зерттеудің басталуы 92
  - 2.3.3. Ж.Қ. Қасымбаев қалалар тарихы туралы 97
- 2.4. Тарихи деректер тарихи шындыққа жетелейді 99

3. САУДА, ҚАРЖЫ КАПИТАЛЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАТЫНАСТАР ТАРИХНАМАСЫ 107
3.1. Ішкі және сыртқы сауда туралы зерттеулер 107
3.1.1. Сауда капиталының зерттелуі 107
3.1.2. Қазақстандағы ішкі сауда мәселелері 109
3.1.3. Көрші елдермен сауда және оның түрлерінің зерттелуі 111
3.2. Шетел капиталының енуі және қаржы-несие жүйесі зерттеулерде .. 114
3.2.1. Зерттеушілер қазақ жеріне шетелдік капиталдың енуі жөнінде 114
3.2.2. Шетелдіктердің мақсаты мен әрекеттері туралы тұжырымдар 117
3.2.3. Ц.Л. Фридман банк пен несие туралы 123

4. ЖАҢА ӘЛЕУМЕТТІК ТОПТАР ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕР 130
4.1. А.Н. Нүсіпбеков қазақ буржуазиялық ұлтының қалыптасуы туралы 130
4.2. Қазақ байлары мен буржуазиясы жөніндегі көзқарастар 134
4.3. Өнеркәсіп жұмысшылары туралы мәселенің зерттелуі 147
4.4. Ауылшаруашылығындағы жалдамалы еңбек пен жұмысшылар туралы 154
4.5. М.Х. Асылбеков теміржолшылар тарихын зерттеуші 159
4.6. Әлеуметтік тарихқа жаңа көзқарас қажет 163

ҚОРЫТЫНДЫ 168